

Date: 13th August-2026

PLASTMASSA SANOATINING PLASTMASSA BUYUMLARI ISHLAB
CHIQRISH KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BAHOLASH

Matchanova Ma'rifat Ikramovna

marifatmatchanova@gmail.com

ORCID-(0009-0009-8449-3706)

Annotatsiya. Mazkur tezisda plastmassa sanoatining bugungi kundagi rivojlanishi va plastmassa buyumlari ishlab chiqarish sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni baholashning mavjud uslubiy yondashuvlari tahlil qilingan. Shuningdek ularning cheklovlari aniqlangan bozorlarning qay hajmdaligini, shuning bilan birgalikda mintaqaviy taqsimotning qay darajadaligi, plastmassa sanoatining soha va tarmoqlar bo'yicha iste'moli va ekologik masalalar haqida tahlillar keltiriladi.

Kalit so'zlar: plastmassa, sanoat, kimyo sanoati, avtomobilsozlik, elektrotexnika, elektronika, polimer, qadoqlash, to'qimachilik.

Abstract. This thesis analyzes the current development of the plastics industry and existing methodological approaches to assessing innovative activity in the enterprises of the plastics manufacturing industry. It also analyzes the size of the markets in which their limitations are identified, as well as the degree of regional distribution, consumption of the plastics industry by sector and industry, and environmental issues.

Keywords: plastics, industry, chemical industry, automotive, electrical engineering, electronics, polymer, packaging, textiles.

Kirish

Butun dunyoda plastmassa buyumlari ishlab chiqarish sanoati zamonaviy iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlari — qurilish, qishloq xo'jaligi, qadoqlash, avtomobilsozlik va iste'mol tovarlari sanoati uchun eng muhim asosiy xomashyo yetkazib beruvchi juda katta tarmoq hisoblanadi. Dunyoda mazkur tarmoq bir vaqtning o'zida ikki xil bosim ostida rivojlanmoqda: bir tomondan, iste'mol va sanoat talabining barqaror o'sishi bo'lsa, ikkinchi tomondan — atrof-muhitni muhofaza qilish talablari, plastik chiqindilarni qayta ishlash bo'yicha xalqaro majburiyatlar hamda "aylanma iqtisodiyot" tamoyillariga o'tish zarurati. Bunday sharoitda tarmoq korxonalarining innovatsion faolligi — yangi materiallarni, energiya va resurs tejankor texnologiyalarni, biologik parchalanuvchi va qayta ishlanadigan mahsulotlarni joriy etish qobiliyati hisoblanib, uning uzoq muddatli raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omilga aylanmoqda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda plastmassa sanoati siyosati doirasida innovatsion rivojlanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida mamlakatning Global innovatsion indeks (GII) reytingida top-50 mamlakatlar qatoriga kirishi strategik maqsad sifatida belgilangan. WIPO tomonidan e'lon qilingan so'nggi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston GII-2025 reytingida 139 mamlakat orasida 79-o'rinni egallagan bo'lib, bu 2024-yilgi 83-o'ringa (132 mamlakat orasida) nisbatan sezilarli ilgariylash hisoblanadi. Shu bilan birga mamlakat quyi o'rtacha daromadli davlatlar

Date: 13th August-2026

guruhida 7-o'rinda, Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqasida esa Hindiston va Erondan keyin 3-o'rinda turibdi.

GII tarkibiy tahlili muhim assimetriyani ochib beradi: O'zbekiston innovatsion resurslar va investitsiyalar bo'yicha 69-o'rinni, innovatsion natijalar bo'yicha esa faqat 92-o'rinni egallaydi. To'liqroq aytadigan bo'lsak, mamlakat innovatsiyaga resurs yo'naltirish borasida nisbatan yaxshi natijalarga erishayotgan bo'lsa-da, bu resurslarning haqiqiy innovatsion mahsulotga — yangi texnologiyalar, patentlar, tijoratlashtirilgan ishlanmalarga aylanish samaradorligi past bo'lib qolmoqda. Ushbu tendensiya "O'zbekiston Respublikasining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan innovatsion rivojlanish strategiyasi"da (PQ-307-son, 2022-yil 6-iyul) ham o'z aksini topgan bo'lib, unda texnologik innovatsiyalar bilan shug'ullanuvchi mahalliy sanoat korxonalari sonini 600 tagacha, hududlarda yaratiladigan yangi texnologiyalar sonini 384 tagacha, yillik ro'yxatga olinadigan patentlar sonini 184 tagacha va innovatsion startaplar sonini 1 437 tagacha yetkazish maqsad qilib qo'yilgan. Bu esa hozirgi ko'rsatkichlarning ushbu maqsadlardan sezilarli darajada past ekanligidan dalolat beradi.

Rezina va plastmassa buyumlari ishlab chiqarish tarmog'i O'zbekiston sanoatining nisbatan kichik, ammo dinamik rivojlanayotgan segmentlaridan biridir. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2026-yil 1-fevral holatiga respublikada shu tarmoqda 2 900 ta sanoat korxonasi faoliyat yuritgan (respublikadagi jami 60 600 ta sanoat korxonasining an 4,8 foizi). Tarmoq davriy hisobotlarda ba'zan mustaqil, ba'zan esa kimyo mahsulotlari bilan birlashtirilgan holda "kimyo mahsulotlari, rezina va plastmassa buyumlari" toifasi sifatida yoritiladi, bu esa uning sof holatdagi innovatsion faolligini alohida baholashni murakkablashtiradi.

Mavjud uslubiyotlarning asosiy kamchiligi shundaki, ular, odatda, Oslo qo'llanmasi (OECD/Eurostat, 2018) tavsiyalariga muvofiq yagona ko'rsatkichlarga — masalan, "innovatsion faol korxonalar ulushi" yoki "ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga (ITTKI) xarajatlarning YaIMdagi ulushi" asoslanadi. Bunday yagona ko'rsatkichlar milliy yoki umumsanoat darajasida foydali bo'lsa-da, ulush jihatidan kichik, ammo strategik ahamiyatga ega bo'lgan tarmoqlar jumladan, plastmassa sanoati uchun yetarlicha aniq va operativ tasvirni bermaydi, chunki bunday tarmoqlar ko'pincha yirik agregatlangan toifalar ichida yashiringan bo'lib qoladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — plastmassa buyumlari ishlab chiqarish korxonalarida innovatsion faoliyatni baholash uchun bir nechta xilma-xil, ammo rasmiy statistikada mavjud bo'lgan ko'rsatkichlarni yagona integrallashgan indikatorga birlashtiruvchi uslubiyotni ishlab chiqish va uni O'zbekiston bo'yicha real statistik ma'lumotlar asosida sinovdan o'tkazishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.

Date: 13th August-2026

2. OECD/Eurostat. Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition. — Paris: OECD Publishing, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>
3. Stundziene A., Pilinkiene V., Vilkas M., Grybauskas A., Lukauskas M. The challenge of measuring innovation types: A systematic literature review // Journal of Innovation & Knowledge. — 2024. — Vol. 9, No. 4. — Art. 100620. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jik.2024.100620>
4. Moreira A., Navaia E., Ribau C. Innovation capabilities and their dimensions: A systematic literature review // International Journal of Innovation Studies. — 2024. — Vol. 8, No. 3. — P. 313–333. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijis.2024.07.001>
5. Janoskova K., Kral P. An In-Depth Analysis of the Summary Innovation Index in the V4 Countries // Journal of Competitiveness. — 2019. — Vol. 11, No. 2. — P. 68–83. DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2019.02.05>
6. Reschke J., Gallego-García S. A Novel Methodology for Assessing and Modeling Manufacturing Processes // Applied Sciences. — 2021. — Vol. 11, No. 21. — Art. 10117. DOI: <https://doi.org/10.3390/app112110117>
7. Sherimova N., Isabekov B., Alkeev M., Yermekova Zh., Ostryanina T. An analytical assessment of industrial sector innovative management in the context of digitalization // Journal of Innovation and Entrepreneurship. — 2022. — Vol. 11. — Art. 53. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13731-022-00247-y>
8. Obradović T., Vlačić B., Dabić M. Open innovation in the manufacturing industry: A review and research agenda // Technovation. — 2021. — Vol. 102. — Art. 102221. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2021.102221>
9. Rodríguez-Carrillo M.L., Pérez-Domínguez L., Romero-López R., Luviano-Cruz D., León-Castro E. A systematic literature review on the use of multicriteria decision making methods for small and medium-sized enterprises innovation assessment // Frontiers in Artificial Intelligence. — 2025. — Vol. 8. — Art. 1605756. DOI: <https://doi.org/10.3389/frai.2025.1605756>
10. Abdurazakov M., Matchanov T., Matchanova M. O ‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOT SAMARALI TASHKIL ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI (XORIJ TAJRIBASI) // Универсальная индексная библиотека прикладных наук в современном мире: проблемы и решения. — 2025. — Т. 4. — №. 16. — С. 104-106.
11. Innovation Science and Technology journali. Boshqaruv tizimlarining innovatsion faoliyat samaradorligiga ta'siri: O'zbekiston misolida (2024–2025-yillar GII ma'lumotlari asosida). — Issue 11, 2025. URL: <https://ist-journal.uz/index.php/IST/article/download/335/302>
11. Ikramovna M. M. et al. TIJORAT BANKLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH BORASIDAGI ILG ‘OR XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI // Научный Импульс. — 2026. — Т. 4. — №. 41. — С. 240-249.
11. World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. — Geneva: WIPO, 2024. URL:

Date: 13th August-2026

<https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2024-exec-en-global-innovation-index-2024.pdf>

12. Matchanovich M. T., Ikramovna M. M. DIGITALIZATION OF BANKING SERVICES IN THE BANKING SYSTEM BANK TIZIMIDA BANK XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2024. – T. 3. – №. 32. – C. 47-51.

12. World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index 2025 — Uzbekistan economy profile. — Geneva: WIPO, 2025. URL: <https://www.wipo.int/edocs/gii-ranking/2025/uz.pdf>

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-iyuldagi PQ-307-son "2022–2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori. URL: <https://lex.uz/uz/docs/6102466>

14. Ikramovna M. M. et al. RIVOJLANAYOTGAN IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINI XUSUSIYLASHTIRISH ORQALI RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH YO 'LLARI //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2026. – T. 4. – №. 42. – C. 38-45

15. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasida rezina va plastmassa buyumlar ishlab chiqarish sanoati (2021-yil hisoboti). URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/11448>

16. Samarqand viloyati statistika boshqarmasi. Samarqand viloyatining rezina va plastmassa buyumlar ishlab chiqarish sanoati (2024-yil yanvar). URL: <https://samstat.uz>

17. Sobirovich A. A. et al. AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING KORPORATIV MOLIYAVIY STRATEGIYASI VA ULARNING MOLIYAVIY HOLATI TAHLILI //JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. – 2025. – T. 8. – №. 7. – C. 15-23.

17. Qoraqalpog'iston Respublikasi statistika qo'mitasi. Rezina va plastmassa buyumlar ishlab chiqarish (2023, 2024-yil hisobotlari). URL: <https://qrstat.uz>

18. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi. Rezina va plastmassa buyumlar ishlab chiqarish sanoati (2023-yil hisoboti). URL: <https://qashstat.uz>

19. Kun.uz. O'zbekiston sanoati: qaysi yo'nalishlarda korxonalar ko'proq? — 2026-yil 9-mart. URL: <https://kun.uz/news/2026/03/09> (DOI mavjud emas)

20. Gazeta.uz. O'zbekiston iqtisodiyoti birinchi chorakda 6,8% o'sdi. — 2025-yil 22-aprel. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2025/04/22/economy/>

